

ДЕТСКИ БРАКОВИ: ОД ЛЉУБОВ ДО ГРУБА ПОВРЕДА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Проектот "Граѓаните во Собранието: Законодавни иницијативи
за човекови права" е финансиран од Европската Унија

ДЕТСКИ БРАКОВИ: ОД ЛЉУБОВ ДО ГРУБА ПОВРЕДА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Документ за јавни политики

Издавач:

Фондација за демократија на Вестминстер

За издавачот:

Фондација за демократија Вестминстер
ул. Наум Наумовски - Борче 50/2-19
1000 Скопје
www.wfd.org

Автори:

Несиме Салиоска

Лектура: Конгресен сервисен центар

Скопје, 2016 година

Овој документ е овозможен со финансиска поддршка на Европската Унија во рамки на проектот „Граѓаните во Собранието: Законодавни иницијативи за човекови права“ што го реализира Фондацијата за демократија на Вестминстер во соработка со Високата школа за новинарство и за односи јавноста. Наведените мислења на оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваат секогаш мислењата на Европската Унија.

ПРЕДГОВОР

Овој документ за јавни политики е продуциран во рамките на проектот: „Граѓани во Собрание: Законодавни иницијативи за човекови права“, финансиран од Европската унија и кофинансиран од Фондацијата за демократија Вестминстер.

Преку проектот се поддржани 11 иницијативи за промени на закони што се однесуваат на човековите права во повеќе области: образование, здравствена заштита, социјална заштита, медиуми, судство, дискриминација итн. Иницијативите се реализираат од страна на 12 организации што се директно вклучени во процесот на донесување закони преку: (1) Едукација за истражувања и документи за јавни политики; (2) Јакнење на соработката меѓу медиумите и граѓанскиот сектор; и (3) Интензивирање на соработката со собранието и граѓанските организации.

Овој документ за јавни политики е резултат на обуките за применети истражувања и за креирање документи за јавни политики на кои присуствуваа претставници од дванаесетте организации што се вклучени во проектот, како и менторската поддршка што што беше обезбедена во период од јуни до октомври 2016 година. Обуките и менторската поддршка беа испорачани од Високата школа за новинарство и односи со јавност и од Фондацијата за демократија Вестминстер. Во текот на овој период, а како резултат на обуките и со поддршка на менторите, организациите креираа планови за истражување што ги спроведоа и врз основа на кои подготвија документи за јавни политики во кои јасно и издржано се идентификува проблемот, но се нудат и предлози за законски измени што би довеле до негово решавање.

Содржината на овој документ за јавни политики е во целосна одговорност на авторите и не ги одразува ставовите на Фондацијата за демократија Вестминстер и на Високата школа за новинарство и односи со јавност.

**ДЕТСКИ БРАКОВИ: ОД ЛУБОВ ДО
ГРУБА ПОВРЕДА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА**

Скопје, 2016 г.

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ	7
1. ВОВЕД	8
2. ШТО ЗНАЕМЕ ЗА ПРОБЛЕМОТ?	11
3. ШТО НАПРАВИВМЕ ЗА ДА РАЗБЕРЕМЕ ПОВЕЌЕ? ПОДАТОЦИ И ФАКТИ ОД ТЕРЕН	14
3.1. Тренд: бројот на детски бракови 2011–2016 г.....	15
3.2. Деловна способност (Правно на одлука по слободна волја).....	18
3.3. Право на образование.....	20
3.4. Право на здравје.....	22
4. ЗАКЛУЧОЦИ	24
5. ПРЕПОРАКИ	26
6. БИБЛИОГРАФИЈА.....	29

АПСТРАКТ

Прашањето за детските бракови речиси никогаш не било поставувано како приоритет за дејствување ниту од институциите, а ниту од здруженијата на граѓани затоа што честопати е третирано како „приватна/семејна работа“ или, уште почесто, како културна карактеристика на одредени етнички заедници, која доколку се актуелизира, ќе придонесе за дополнителна стигматизација на веќе маргинализираните групи. Но, многу ретко може да се забележи дека прашањето е поврзано со децата што не се доволно зрели самостојно да носат одлуки и, во таа смисла, државата, преку примената на законските одредби и постапувања на институциите, треба да ги заштити во рамките на утврдени норми за правата на децата и нивниот најдобар интерес.

Голем број меѓународни организации што ја следат состојбата во Македонија, вклучувајќи ги и телата со мандат да ја следат имплементацијата на ратификуваните конвенции од страна на државата, години наназад изразуваат загриженост за состојбата со брачните заедници помеѓу малолетници и со малолетници, со оглед на последиците што ги остава врз развојот на децата (сиромаштија, семејно насилство, неообразованост, рана бременост).

Овој документ за јавни политики ги претставува резултатите од теренското истражување спроведено во ромската населба Тризла 2, Прилеп, и укажува на различните аспекти на проблемот на детските бракови во Македонија. Исто така, документот дава насоки и препораки за унапредување на јавните политики во државата, со цел оваа појава сеопфатно да се анализира и да се превенира, односно да се намалат нејзините штетни последици врз малолетната популација во земјата.

1. ВОВЕД

Склучувањето брак и живеењето во неформална заедница помеѓу и со лица под 18 години како појава во Македонија може да се забележи години наназад. Оваа појава директно го нарушува процесот на образование на малолетниците, ги ограничува можностите за нивна општествена интеграција, ја поттикнува родовата нееднаквост, а може да доведе и до сериозни здравствени нарушувања на малолетните лица што влегуваат во ваква заедница.

За оваа појава се користат повеќе различни термини, како што се: малолетнички бракови, рани бракови и сл. Според Конвенцијата за правата на детето на ОН, *дејше е секое лице кое не навршило 18 години*¹, па оттаму, имајќи ја предвид возрасната граница, најсоодветен термин што се користи за да се опише оваа појава е изразот „детски бракови“.

Генералниот проблем во оценувањето на распространетоста на детските бракови е тоа што многу од нив не се регистрирани и не се официјални, односно не се сметаат како дел од стандардниот систем за собирање податоци во рамките на официјалната статистика. Во моментот, во Македонија постои сериозен недостиг на аналитички и статистички информации за сите аспекти на детските бракови. Многу често на детските бракови се гледа како на дел од традицијата на одредени социјални групи, особено на ромската популација. Оттаму, не се вложуваат доволно напори оваа појава соодветно да се анализира, да се превенира или дури и да се санкционира со оглед на тоа што во многу аспекти претставува и груба повреда на човековите права.

Со цел да се обезбедат барем делумни статистички податоци за оваа појава, во текот на август-септември 2016 година е спроведено теренско истражување во ромската заедница во општина Прилеп. Истражувањето беше насочено кон изготвување детална евиденција за брачните заедници во прилепската ромска

---

1 <http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/konvencija%20celosna.pdf>

населба. Собраните податоци натаму ќе бидат основа за нови квантитативни истражувања за состојбата со детските бракови во други општини низ Република Македонија.

Самото истражување е последователна активност на претходно спроведеното квалитативно истражување на здружението РОМА С.О.С., во втората половина на 2015 година, со наслов „Сивата зона помеѓу традицијата и правата на децата“². Во рамките на првото истражување беше изготвена правна анализа на законската регулатива, а беа спроведени и длабински интервјуа со релевантните институции.

И двете истражувања имаа цел да се обезбедат аналитички сознанија и податоци и факти од терен што ќе послужат во застапувањето за законски измени пред надлежните институции, вклучувајќи ги и надлежните собраниски комисиии. Теренското истражување спроведено во ромската населба во Прилеп е иницирано и поддржано од Фондацијата за демократија Вестминстер и од Високата школа за новинарство и односи со јавноста, во рамките на проектот „Граѓаните во Собранието: Законодавни иницијативи за човекови права“³.

Според анализата на податоците, утврдено беше дека во периодот од 2011 до 2016 година, во прилепско, биле склучени 122 детски бракови меѓу и со лица под 18 години. Дури 43% од анкетираниите малолетнички што влегле во вонбрачна заедница изјавија дека забремениле веднаш по склучувањето на бракот, што го потврдува фактот дека ваквите заедници оставаат сериозни последици по психофизичката состојба на малолетничките и ги ограничуваат нивните можности за натамошно образование и развој. Загрижувачки е и податокот дека од 122 девојчиња, 27 воопшто немаат матичен гинеколог, а 10 од нив веќе станале мајки или биле бремени.

Во периодот од 2011 до 2016 година се забележува тенденција на зголемување на детските бракови во ромската заедница во Прилеп, која кулминирала во 2015 година со 23,2%, што го потврдува Мултииндикаторското кластерско истражување спроведено од УНИЦЕФ во 2011 година⁴, за кое има податоци до 2011 година. Реализираните анкети јасно потврдуваат и дека детските бракови доведуваат до прекин на образовниот процес, со што се загрозува основното право на образование на децата.

Здружението РОМА С.О.С. предлага да се иницираат

2 http://romasosprilep.org/wp-content/uploads/2016/05/Roma-SOS_Sivata-zona_MK_05.pdf

3 <http://www.wfd.org/category/eca/macedonia/>

4 [http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/MICS_Infograftics_MKD22AprilFINAL\(3\).pdf](http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/MICS_Infograftics_MKD22AprilFINAL(3).pdf)

промени во Кривичниот законик, во Законот за семејство и во Законот за средно образование. Од друга страна, предлага надлежните институции редовно да ги регистрираат случаите на детски брак и да ја подобрат меѓусебната координација и соработка за нивно намалување, и тоа преку размена на податоци и иницирање постапки за заштита на правата на малолетниците.

2. ШТО ЗНАЕМЕ ЗА ПРОБЛЕМОТ?

Одлуката да се склучи брак е една од најзначајните, зашто го дефинира текот на животот понатаму, носи големи одговорности и обврски, а кога се случува тоа на мала возраст, не само што е крајно несоодветна, туку и ги става девојчињата под нечија „сопственост“, без можност за независно одлучување за сопствениот живот, за едукација и професионален развој.

Детските бракови претставуваат огромна пречка за натамошниот развој на децата, бидејќи директно или индиректно им го одземаат правото на едукација, социјализација, на стекнување економска независност, но и на правилен здравствен развој. Тие се еклатантен пример за груба повреда на човековите права, независно дали станува збор за девојчиња или момчиња што стапуваат во брачна или вонбрачна заедница пред да стекнат полнолетство.

Според информациите достапни на официјалната страна на Фондот за население на Обединетите нации (УНФПА), се проценува дека 17,4 милиони девојки под 18 години склучуваат брак секоја година, што значи дека повеќе од 47.000 девојчиња во светот се мажат секој ден.⁵ Детските бракови се светски проблем што треба да се третира со координативен пристап од страна на сите инволвирани институции и организации, зашто претставува грубо кршење на човековите и правата на детето. Во заедниците од ваков тип, можностите за напредок на младите се целосно занемарени. Тие најчесто резултираат со рана бременост и напуштање на образовните институции, што, пак, води до зголемена сиромаштија, економска зависност на жената од мажот, а тоа води до сè поголема родова нееднаквост.

---

5 <http://www.unfpa.org/child-marriage#>

Во заклучните согледувања од осмиот до десеттиот периодичен извештај⁶ на Комитет за елиминација на расната дискриминација од 2015 година, во делот „Родово поврзани димензии на расната дискриминација“, Комитетот ја изразува својата загриженост во однос на „преовладувањето на раните бракови кај ромската и албанската заедница, што се смета за обичајна практика, без соодветен одговор од страна на државата да се справи со оваа штетна практика на ефикасен начин“. Во препораките се укажува на потребата од следење и проценување на состојбата, вклучително и преку вклучување на организациите на граѓанското општество со цел борба против раните бракови, подигнување на свеста на населението, особено во рамките на засегнатите заедници за негативното влијание на овие практики врз образованието, здравјето и шансите за вработување на овие девојки.

Потврда за искажаното се гледа и во следните извори на податоци:

- Според МИКС, истражувањето од УНИЦЕФ, бројот на млади девојки во Македонија на возраст од 15 до 19 години што стапиле во брак или живеат во заедница е 4%, кај Албанците е 6%, кај Македонците е 2%, додека во ромските населби тој изнесува 22%. Понатаму, бројот на млади жени на возраст од 15 до 19 години што родиле или моментално се бремени изнесува 3%, додека во ромските населби тој е 18%⁷;

- Државниот завод за статистика за периодот 2011/2014 година илустрира тенденција на намалување на бројот на склучени (формални) бракови помеѓу лица под 20 години (по години: 236, 208, 185 и 158), но на терен се идентификува зголемување на бројот на неформални бракови⁸;

- Министерот за труд и социјална политика, по повод Меѓународниот ден на женското дете во 2012 година, изјави: *...од 14 илјади бракови, колку што годишно се склучуваат во Македонија, 13% се помеѓу лица под 18 години и штоа во најголем дел склучени со малолетни девојки од ромската заедница...*⁹

6 http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD/C/MKD/8-10&Lang=en

7 [http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/MICS_Infograftics_MKD22AprilFINAL\(3\).pdf](http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/MICS_Infograftics_MKD22AprilFINAL(3).pdf)

8 <http://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=11&rbrObl=2>

9 <http://a1on.mk/wordpress/archives/48872>

Иако во Република Македонија е формирана Национална комисија за правата на детето како интерресорско тело што е одговорно за следење на спроведувањето на Националниот акционен план за децата и Конвенцијата за правата на детето на ОН, од 2009 година нема податоци за нивната работа и дејства, што укажува на фактот дека прашањето во континуитет се игнорира. Преку нудењето правна помош за ромската заедница во Прилеп, здружението РОМА С.О.С., во периодот од февруари до мај 2015 година, забележа вкупно 20 детски бракови за кои ниту една институција во државата не презеде превентивни или заштитни мерки, а ниту ги регистрираше. Ова дава јасен сигнал дека е потребно вложување дополнителен ангажман и покажување зголемен интерес за развивање системско решение за надминување на проблемот со детските бракови.

3. ШТО НАПРАВИВМЕ ЗА ДА РАЗБЕРЕМЕ ПОВЕЌЕ? ПОДАТОЦИ И ФАКТИ ОД ТЕРЕН

Во рамките на теренското пилот-истражување, реализирано во периодот август-септември 2016 година, беа спроведени 134 анкетни прашалници, пополнети во ромски домаќинства што живеат во прилепската населба Тризла 2. Целна група на истражувањето беа лицата што стапиле во брачна или вонбрачна заедница пред да навршат 18 години, а опфаќајќи го периодот од 2011 до 2016 година, односно до моментот на истражувањето (период по објавување на последниот МИКС за состојбата со детските бракови).

Истражувањето имаше цел да одговори на следните истражувачки прашања:

- Колкав е бројот на склучени брачни заедници помеѓу и со лица под 18 години во населбата Тризла, општина Прилеп, во периодот од 2011 до 2016 година?
- Дали појавата се заголемува или се намалува со годините?
- Како склучувањето брачна заедница под 18 години влијае врз остварувањето на правата на индивидуите поврзани со правото на образование и правото на здравје?

За спроведување на истражувањето беа ангажирани 8 анкетари од самата заедница, млади Роми на возраст од 18 до 26 години што поминаа обука пред анкетирањето, како волонтери на здружението РОМА С.О.С. Анкетарите беа поделени во 4 области, по двајца во тим. Тие имаа задача да ги посетат сите свои познајници и роднини што имаат склучено брачни заедници под 18 години и од кои дополнително добиваа препораки, односно предлози за други лица што спаѓаат во целната група на истражувањето.

Со оглед на фактот што дел од анкетираниите во моментот беа сè уште малолетни, за нивното учество во истражувањето се бараше *Согласноси* од полнолетниот старател. Анкетите беа анонимни, а прашалникот беше полуструктуриран, односно освен одговорите на веќе понудени опции, анкетираниот можеше да додаде забелешки и објаснувања на неколку отворени прашања. Дел од анкетата беа прашања што се однесуваат на демографијата на испитаниците (полот, моменталната брачна состојба, возраста на која стапиле во брачна заедница, степенот на завршено образование и сл.).

3.1. ТРЕНД: бројот на детски бракови, 2011-2016 г.

Според податоците добиени од терен, во периодот од 2011 до 2016 година се формирале 122 брачни заедници меѓу и со деца под 18 години¹⁰. Притоа, 67% биле заедници меѓу малолетници, а 37% заедници каде што малолетни девојчиња биле во брак со полнолетни мажи на возраст од 18 до 40 години.

Со цел да се воочи дали појавата на детски бракови се зголемува или се намалува во текот на годините, едно од релевантните прашања се однесуваше на годината во која испитаниците стапиле во брачна заедница. По обработката на

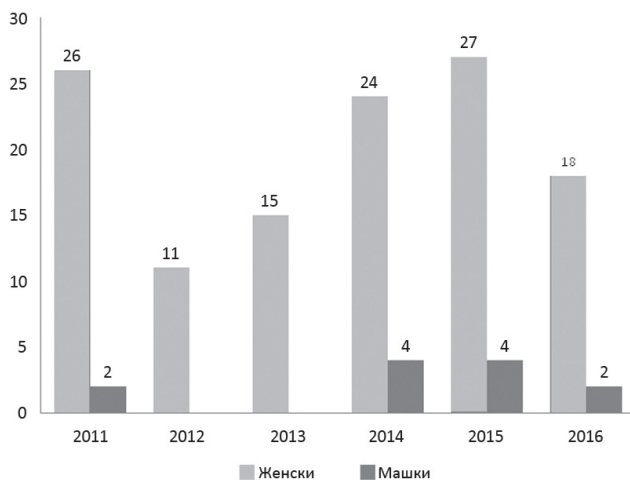
Законот за семејството го регулира правото за склучување брак помеѓу две лица што навршиле 18 години. Во одредени случаи, под определени околности, им дава можност на лицата помлади од 18 години да стапат во брак со согласност од родителите, во вонпроцесна постапка пред надлежен суд, доколку се утврди дека лицето има достигнато физичка и ментална зрелост потребна за извршување на правата и должностите во бракот.

Во Законот, во ниту еден член не е предвидена одредба за вонбрачна заедница помеѓу и со малолетни лица што навршиле 16, а не навршиле 18 години, без согласност на родителите, и не постои евиденција за нивниот број од ниту една институција.

¹⁰ Заедници што се формирани помеѓу две лица што живеат во општина Прилеп. Паралелно, за време на анкетањето на овие лица, беа посочени во просек по уште две лица што склучиле брачна или вонбрачна заедница со лице надвор од општината или надвор од Р. Македонија, а кои не се опфатени со истражувањето.

податоците од терен, може да се заклучи дека во 2011 година, 28 малолетници стапиле во брачна заедница, во 2012 година бројот бил 11, во 2013 година бројот се зголемил на 15, а во 2014 година бројот се зголемил на 28. Во 2015 година бројот е најголем (31 малолетник), при што 27 се девојчиња, а 4 се машки.

Истражувањето беше спроведено на почетокот од септември 2016 година, така што податоците добиени за оваа година не се конечни, но сепак бројот е висок – во текот на осум месеци, 20 малолетници стапиле во брачен однос.

Во поглед на прашањето на колку години малолетниците стапиле во брачна заедница, одговорите се презентирани во табела, од која може да се види на која возраст биле девојчињата, а на која момчињата. Кај девојчињата, анализата е подетална, претставен е и аспектот на завршено образование, со цел да се добие споредбена слика за овие две категории.

На колку години стапивте во брак?	Машки	Женски (основно образование)	Женски (средно образование)	Женски (без образование)
12-13	/	/	/	16
14-15	5	15	/	42
16	4	14	1	16
17	3	7	4	7

Од податоците може да се забележи дека на возраст од 12 до 13 години во брачна заедница стапиле 16 девојчиња, или 12% од 134 анкетирани. Интересен е фактот што на толку мала возраст влегле само девојчиња и тоа само оние без образование. Ова укажува на фактот колку е значаен образовниот процес за развојот на личноста и за нејзино правилно расудување и одлучување.

Може да се забележи дека во сите возрасни групи доминираат девојчињата што немаат образование. На 17 години биле 18 девојчиња од кои 7 немаат образование, 7 имаат основно образование и 4 завршиле средно образование.

Дали сте во брак?	Машки	Женски (без образование)	Женски (основно образование)	Женски (средно образование)	ВКУПНО
Да, во брак сум и венчана сум	1	4	3	/	8
Да, во брак сум, но не сум венчана	9	52	22	3	86
Бев, но сега не сум повеќе	2	25	11	2	40

Што се однесува до тоа колку брачните заедници со или меѓу лица над 18 години се одржливи со текот на времето, 40 испитаници (30%) изјавиле дека не се повеќе заедно.

Само 8 (или 6%) се во официјална брачна заедница — венчани, другите 86 (или 64,2%) се во неформална заедница.

Според Кривичниот законик, во член 197 е санкциониран вонбрачниот живот со дете. Според ова, полнолетно лице што живее во вонбрачна заедница со дете што навршило 14 години, а не навршило 16 години ќе се казни со казна затвор. Истата казна е предвидена и за родителот, посвоителот или старателот што ќе допушти детето да живее во вонбрачна заедница со друго лице или ќе го наведе на тоа.

Во Законот не е санкционирана состојбата каде што полнолетно лице живее во вонбрачна заедница со постар малолетник, кој навршил 16 години, а не навршил 18 години, без согласност на родителите или старателите.

Поради ваквиот пропуст при инкриминација, односно правната празнина, институциите на системот не можат да реагираат и да постапуваат во најдобар интерес на детето.

го вратат времето назад, никогаш не би склучиле брачна заедница толку мали.

Од друга страна, 61 или 46% од испитаниците велат дека гледаат позитивно на брачната заедница, дека се задоволни и дека им е убаво. Сепак, дел од нив сметаат дека згрешиле што го прекинале образованието. На прв поглед, се чини дека голем дел

3.2. Деловна способност (право на одлука по сопствена волја)

Физичкото лице со деловна способност се стекнува со навршување полнолетство. Сепак, домашното законодавство, лицата што имаат 16 години ги третира како постари малолетници што имаат ограничена деловна способност и можат да живеат надвор од нивните домови со друго лице, без согласност на родителите. Законски надлежните тела се ограничени во постапувањето и спречувањето на формирањето на овие заедници.

Во рамките на анкетата беше вклучено и прашањето за тоа како, од денешна гледна точка, анкетираниите гледаат на нивната одлука да стапат толку мали во брачна заедница. Од 134 испитаници, 71 или 53% велат дека направиле голема животна грешка, дека воопшто не се задоволни од брачната состојба, не се подготвени за обврските што ги налага живеењето заедно, дека е многу тешко да се биде во брачна заедница на толку мала возраст, а дел жалат и што го напуштиле училиштето. Тие категорично тврдат дека доколку би можеле да

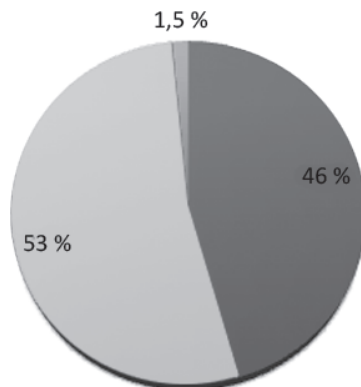
од анкетираниите се задоволни од ситуацијата во која се наоѓаат, но треба да се има предвид и дека 15% од нив склучиле брачна заедница оваа година, така што сè уште е рано да ги согледаат работите реално и да имаат целосна слика за проблемите и за обврските што следуваат.

Со оглед на тоа што 53% од испитаниците негативно ја оценуваат одлуката да стапат во брак, очигледно е дека треба да настапат промени во поглед на нивната ограничена деловна способност што настапувана 16 години, бидејќи според теренските податоци, неколку години по склучувањето на брачната заедница, кога овие лица се веќе полнолетни, жалат за своите одлуки.

Уште еден важен аспект што беше опфатен при анкетањето е возраста на партнерот кај малолетните девојчиња. Неретко се случува овие девојчиња да стапат во брачна заедница додека сè уште се деца, но сопругот да биде значително повозрасен, па тука се појавуваат и други прашања и проблеми што институциите и поширокото општество треба да ги третираат со поголемо внимание, со соодветни санкции и да понудат решенија што ќе помогнат да се намали бројот на вакви брачни заедници.

Како денес ја оценувате вашата одлука да стапите во брачна заедница?

■ Позитивна оценка 46% ■ Негативна оценка 53% ■ Не знам 1,5%

И покрај стереотипот што преовладува во јавноста дека станува збор за традиција во ромската заедница, дека најчесто родителите ги договараат ваквите бракови, од обработката на податоците може да се заклучи дека најголем дел малолетници (95%) стапиле во брачна заедница по своја волја, а мотивот, според нивното кажување, секаде е љубовта.

3.3. Право на образование

Од 122 испитанички, најголем процент или 66,4% (81) немаат образование, 29,5% (36) имаат основно образование и 4,1% (5) имаат средно образование. Од 36 девојчиња што имаат завршено основно образование, 11, односно 30,6% оделе на училиште кога стапиле во брачна заедница, но го напуштиле образованието од различни причини: љубоморен сопруг, забрана од страна на

Средното образование во Република Македонија е задолжително и бесплатно, но доколку децата се осипат од училиште, предвидена е финансиска казна за родителите, односно член 109 предвидува глоба од 600 до 800 евра во денарска противвредност за родителот или старателот на ученикот што не е запишан или не посетува редовно настава во средно училиште.

Доколку ученикот со навршени 16 години не посетува настава по слободна волја и притоа живее надвор од домашната средина и надвор од надзорот/влијанието на родителите, тој не сноси одговорност.

семејството на сопругот, бременост, семејни обврски, додека другите 25 воопшто не оделе на училиште кога стапиле во брачна заедница.

Едно од петте девојчиња што имаат завршено средно образование учело вонредно, друго учело по прекинот на брачната заедница, а три продолжиле да одат на училиште со поддршка од семејството и покрај новонастанатата ситуација.

Што се однесува до анкетираните што пријавиле дека немаат образование, 5 од 81 девојче (или 6,2%) оделе на училиште кога стапиле во брачна заедница, но сите го напуштиле образованиот процес поради бременост, љубоморен сопруг, обврски или, пак, ги отпишале родителите. Осипувањата на овие лица се косат со Законот за средно образование и со недостигот

на координација во постапувањето на институциите, бидејќи доколку средните училишта би воделе евиденција на лицата што го напуштаат образованието и би соработувале со другите надлежни институции, тогаш ваквите случаи не би имале негативна завршница, напротив, би се реагирало навремено и децата би можеле да продолжат со образовниот процес.

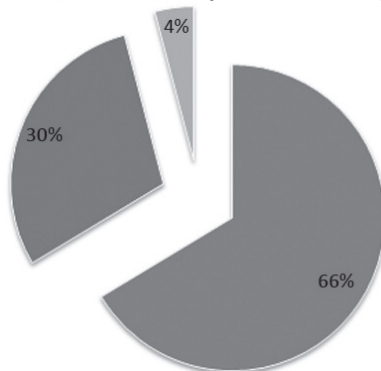
Според одговорите на испитаничките, 115 или 94,3% склучиле брак од љубов, додека 7 поради други мотиви (притисок од родители или понуда за брак).

Овие податоци и високиот процент на девојчиња без образование го потврдуваат сознанието дека со стапувањето на малолетничките во брачна заедница најчесто запираат нивните можности за стекнување професионални вештини и способности, и на тој начин овие лица не можат да се интегрираат на пазарот на труд, а со тоа се генерира поголема сиромаштија и неообразовано население, кои носат и поголеми економски и општествени проблеми.

Од 12 момчиња, 5 немаат образование, 5 имаат основно и 2 имаат средно образование. Оние што оделе на училиште во моментот кога стапиле во брачна заедница, продолжиле со образованието затоа што, како што велат, сè било исто како претходно, немале дополнителни тешкотии. Сите 12 испитаници тврдат дека мотивот поради кој стапиле во брачна заедница е љубовта.

Степен на завршено образование - женски

■ Без образование ■ Основно образование ■ Средно образование

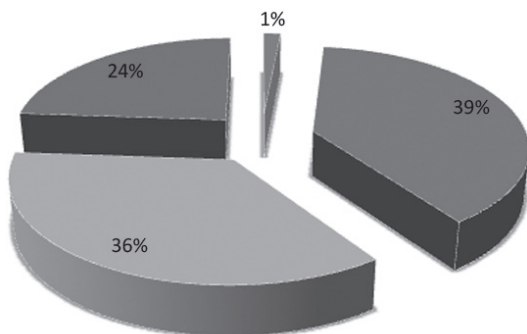

3.4. Право на здравје

Имајќи ја превид важноста на психофизичкото здравје на девојчињата што стапуваат во брачна заедница, а кои се мали и неподготвени, во теренското истражување беше вклучен и аспектот на бременоста. Кога девојчињата забремениле, дали пред или по стапувањето во брачна заедница?

Кога забременивте?

- Пред склучување на бракот
- Веднаш по склучувањето
- Неколку година/и потоа
- Воопшто не забремениле досега

Од 173 забременувања, имало 42 абортуси (спонтани и киретажи), односно 24,2% од зачнувањата завршиле трауматично за плодот и за малолетните девојки, што може да резултира во трајни оштетувања на матката и на здравјето заради недоволно развиениот организам кај овие девојки.

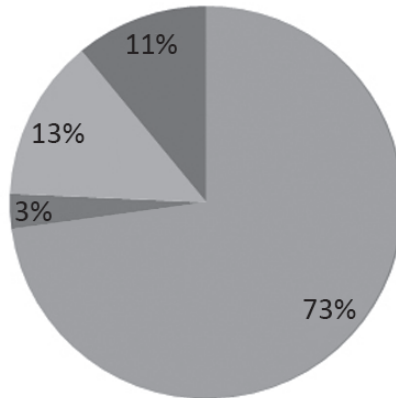
Според податоците може да се забележи дека забремениле 74% од анкетираниите малолетни девојчиња. Две од анкетираниите забремениле пред стапувањето во брачна заедница и тоа била и причината за носење таква одлука, додека 43% забремениле веднаш по формирањето на брачната заедница, 39% неколку години потоа, а 26% од анкетираниите не забремениле досега.

Кога забременивте?	Живородени деца	Мртвородени	Спонтан абортус	Киретажа	Вкупно
Пред склучување брак	1	0	1	0	2
Веднаш по стапување во брачна заедница	59	2	14	5	80
Неколку години потоа	66	3	8	14	91
Вкупно	126	5	23	19	173

Од 122 испитанички, забремениле 102. Од оние што забремениле веднаш по склучување на брачната заедница, имало 59 живородени, 2 мртвородени, 14 спонтани абортуси, 5 киретажи, а вкупно 80 бремености. Од оние што останале бремени неколку години потоа, имало 66 живородени дечиња, 3 мртвородени, 8 спонтани абортуси, 14 киретажи, а вкупно 91 бременост. Вкупно имало 173 бремености на 102 девојчиња, при што некои имаат веќе по 3 деца. Од 173 деца, имало 126 живородени, 5 мртвородени, 23 спонтани абортуси и 19 киретажи.

АНАЛИЗА НА БРЕМЕНОСТА

■ ЖИВОРОДЕНИ 73% ■ МРТВОРОДЕНИ 3% ■ СПОНТАН АБОРТУС 13% ■ КИРЕТАЖА 11%

Од 122 испитанички, 95 или 77,9% имаат регистрирано матичен гинеколог, додека 27 или 22,1% немаат свој гинеколог, иако 10 од нив или 37% се веќе мајки на две-три и повеќе дечиња.

На прашањето зошто немаат оние 17 што досега не се мајки, велат дека немале потреба, поради незаинтересираност, а најкарактеристичен пример е одговорот дека тие не знаат што е матичен гинеколог или дека не знаат како да го изберат.

Оние што веќе родиле велат дека немаат матичен гинеколог, бидејќи не биле заинтересирани или немале потреба или не знаеле каде да се обратат.

- Бракот помеѓу и со лице под 18-годишна возраст претставува повреда на правата на децата, го нарушува

4. ЗАКЛУЧОЦИ

процесот на образование, ги ограничува можностите и може да предизвика здравствени нарушувања како и родова нееднаквост.

- Во периодот 2011—2016 година, се воочува тенденција на зголемување на бројот на детски бракови, кој е најголем во 2015 година. Дури 31 малолетник или 23,2% од испитаниците влегле во брак таа година. Овој висок процент е доволна причина за да почнат институциите на системот да реагираат и да имаат покоординиран настап при ваквите случаи, да го регистрираат и да го следат бројот на детски бракови, но и да ги санкционираат.
- Правото на образование е јасно загрозено со оглед на фактот дека 66,4% од испитаничките немаат завршено образование, а голем дел го напуштаат образованието поради обврски настанати од стапувањето во заедница, значи постои и родова нееднаквост бидејќи тие причини не важат кај момчињата.
- Повеќе од половина или 53% од испитаниците ја оценуваат како негативна одлуката да склучат брак на толку мала возраст, што потврдува дека лицето со навршени 16 години, кое домашното законодавство го третира како постар малолетник со ограничена деловна способност, всушност не е способно да донесува толку значајни одлуки на толку рана возраст и не е подготвено за семејните обврски што следат.

- Веднаш по склучувањето на бракот, забремениле 43% од испитаничките, додека 24% од бременостите завршиле со спонтан абортус или со киретажа. Ваквите податоци упатуваат на тоа дека правото на здравје е максимално загрошено кај малолетничките, но и ја потврдува потребата од итна едукација на малолетниците за опасностите од сексуалниот живот за нивното севкупно здравје.

5. ПРЕПОРАКИ

Податоците и фактите од терен уште еднаш ги потврдија заклучоците од Студијата на случај „Сиваџа зона“ помеѓу традицијата и правата на децата во однос на тоа што:

➤ Бракот помеѓу и со лице под 18-годишна возраст претставува **повреда на правата на децата** — го нарушува процесот на образование, ги ограничува можностите и може да предизвика здравствени нарушувања, како и родова нееднаквост;

➤ Заедничка заложба и координација помеѓу државните институции сè уште недостасува во справување со прашањето од различни аспекти, а особено поради **описувачкото на официјални податоци за состојбата**;

➤ Недостасува разбирање на појавата во контекст на човековите права, **недостасуваат пројекти за поддршка и истражен однос на најважните институции**, а постои страв од стигматизација на одредена група;

➤ Принципот „**она што не е казниво, што е дозволено**“ дозволува вонбрачна заедница меѓу и со лицата со полни 16 години, а ненавршени 18 години (правна празнина), и притоа се применува како **правно оправдување** за оваа **штетна практика**, како од институциите, така и од заедниците.

Кога
обичајното право
е над државното
право, исклучокош
станува правило!

Истите препораки дадени во претходната студија на случај *Сиваџа зона помеѓу традицијата и правата на децата* сè уште се валидни и ги повторуваме и во рамките на овој јавен документ:

1) Хармонизирање на постојното законодавство со цел експлицитно да се осигури дека минималната законска возраст е 18 години за едно лице да живее во брачна заедница:

- Закон за семејство — да се **забрани живењето** на малолетници во вонбрачни заедници, односно да се осигури дека браковите под 18-годишна возраст се дозволени единствено во исклучителни случаи со судска одлука и кога се во најдобар интерес на детето, придружено со напори за строго контролирано добивање стручно мислење. Исклучокот да не биде правило.

- Кривичен законик — да се **помести горната граница од 16 на 18 години во член 197**, односно да се опфати возрасната граница до 18 години, наместо до 16 години, како што е моментално, предвидено за санкционирање на вклучените полнолетни лица при вакви случаи за да можат надлежните институции усогласено да дејствуваат и да преземаат мерки како за **кривични дела**.

2) Воведување институционален систем за евиденција и следење бракови помеѓу и со лица помлади од 18 години:

Поддржуваме традиција што води кон просјеритието на децата до 18 години, но не и традиција што им штети на нивниот развој и интелекција!

Закон за средно образование — да се **прошири Збирката податоци** со што ќе се вклучи **евиденција на состојбите на ризик на децата**, особено во однос на брачните и вонбрачни заедници. Притоа, училиштето ќе го известува Центарот за социјални работи што потоа ќе презема мерки и активности согласно Законот за заштита на децата и ќе ги вклучи МВР, односно ОЈО во понатамошно постапување.

3) Развивање посебна програма за заштита и спречување од брачна заедница под 18 години:

- **Координирана акција** помеѓу централните, локалните институции и здруженија за подготовка на **база на ѱодаѱоци**, размена на податоците и соодветно постапување на сите засегнати страни,

- Спроведување **кампањи и обуки** што ќе ги вразумат јавноста и професионалците, но и ќе обезбедат **разбирање на ѱроблемоѱ во контекст на човековиѱе ѱрава**.

6. БИБЛИОГРАФИЈА

Генерално собрание на Обединети нации (1990), Конвенцијата за правата на детето, Њујорк. Достапно на: <http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/konvencija%20celosna.pdf>

Салиоска, Несиме (2016), „Сивата зона“ помеѓу традицијата и правата на децата, Прилеп. Достапно на: http://romasosprilep.org/wp-content/uploads/2016/05/Roma-SOS_Sivata-zona_MK_05.pdf

УНИЦЕФ (2012) Клучни наоди од Мултииндикаторското кластерско истражување, Скопје. Достапно на: [http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/MICS_Infografics_MKD22AprilFINAL\(3\).pdf](http://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/MICS_Infografics_MKD22AprilFINAL(3).pdf)

Државен завод за статистика (2012), Соопштенија: склучени и разведени бракови Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=11&rbrObl=2>

A1 Телевизија (2010), Од 14 илјади бракови во Македонија, 2.000 се малолетнички Достапно на: <http://a1on.mk/wordpress/archives/48872>

* * *

Westminster foundation for Democracy, Lobbying for change: WFD's support to human rights CSOs in Macedonia: <http://www.wfd.org/category/eca/macedonia/>

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Human Rights Bodies: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD/C/MKD/8-10&Lang=en

United Nations Population Fund, Child marriages: <http://www.unfpa.org/child-marriage#>

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА

Facebook: <https://www.facebook.com/GragjaniSobranie>

Twitter: @inicijativi

Web: www.wfd.org / www.vs.edu.mk